

Jerzy WOJTCZAK

KAZANIA O POŚCIE JAKO PRZYKŁAD ARTYZMU JĘZYKOWEGO PIOTRA CHRYZOLOGA

Św. Piotr Chryzolog należy do najwybitniejszych twórców nie tylko przełomu IV i V w., ale całej łacińskiej literatury patrystycznej. Skąpe wiadomości o jego życiu, pochodzące z kazań, oraz kilka informacji od pierwszego ich wydawcy, biskupa Feliksa, zamieszcza wstęp do ostatniej edycji jego dzieł w opracowaniu A. Olivara w serii *Corpus Christianorum*¹; w podobnym tonie wypowiadają się autorzy podręczników, jak B. Altaner², a u nas J. Czuj³; i autor biogramu Chryzologa w *Słowniku Wczesnochrześcijańskiego Piśmiennictwa*⁴. Św. Piotr Chryzolog jawi się nam jako niezwykle oddany, czujny i troskliwy pasterz powierzonej sobie owczarni, pełen ducha Bożego biskup i człowiek nieskazitelnego charakteru.

Wszyscy też dostrzegają w nim wybitnego pisarza o rozległym wykształceniu i rzadkich zdolnościach, o czym świadczy jego składająca się ze 176 *Sermones* (są dyskusje dotyczące autentyczności niektórych z nich) twórczość, która budzi podziw czytelnika i badacza. Próbą tej twórczości są trzy kazania o poście⁵, które wygłosił Piotr do swych wiernych *Tempore Quadragesimae*, by zachęcić ich nie tylko do formalnego postu, ale również do uczynków miłosierdzia względem potrzebujących swej diecezji.

Aby ukazać choć w części bogactwo języka i stylu naszego pisarza, zbadałem występujące w tych kazaniach rzeczowniki, przymiotniki i czasowniki pod kątem ich częstotliwości i przydatności treściowej. Nie miałem już możliwości szczegółowego zbadania składni, ale sama lektura tekstów dostarczyła wiele interesujących spostrzeżeń. Przejdźmy zatem do wyników naszych badań⁶:

¹ *Sancti Petri Chrysologi collectio sermonum a Felice episcopo parata sermonibus extravagantibus adiectis*, cura et studio Alexandri Olivar, Turnholti 1975, CCL 24.

² Por. B. Altaner A. Stuiber, *Patrologia*, tłum. P. Pachciarek, Warszawa 1990, 595.

³ Por. J. Czuj, *Patrologia*, Poznań 1954, 239.

⁴ Por. *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. J.M. Szymusiak M. Starowiejski, Poznań 1971, 239.

⁵ Por. *Sermones* 41-43, CCL 24, 231-245, PL 52, 314-322.

⁶ Liczby za wyrazem wskazują, ile razy występuje on w badanych kazaniach.

I. RZECZOWNIKI

Abscessus	1	cognitor	1	fluctus	4
absolutio	1	coma	1	forma	3
abstinentia	3	conflictus	1	frater	8
affectio	1	consilium	1	fraus	1
affectus	1	continentia	2	frigus	1
agricola	2	cor	3	fructus	2
ala	1	corpus	12	fucus	1
altitudo	1	creditum	1	funis	2
angor	1	crimen	3	fur	3
anima	4	crux	1	gaudium	1
animus	2	culter	1	gazophylacium	1
apostolus	1	cupiditas	4	gemitus	1
aratrum	1	cura	3	germen	1
arbor	2	custos	2	gramen	2
ardor	4	cutis	1	gubernaculum	2
ars	1	damnum	1	gubernator	1
artifex	1	decus	1	gula	1
arx	1	delictum	2	habitus	1
aspectus	2	Deus	17	homo	6
avaritia	3	diabolus	1	hydrops	2
Baiulus	1	dies	4	hypocrisis	10
calles	1	disciplina	3	hypocrita	4
calor	1	discrimen	3	ieiunium	46
campus	2	dispendium	1	imago	2
candor	1	divitiae	2	impulsus	1
caput	1	Dominus	4	incessum	1
caro	2	domus	1	innocentia	1
castitas	1	ducatus	1	iubar	1
causa	3	dux	1	iudicium	1
charitas	3	elimosina	3	labor	4
christianus	2	esca	1	lacrima	1
cibus	1	facies	6	languor	1
cilicium	1	fames	2	largitas	2
cinis	1	fastus	1	laus	1
civitas	1	febris	1	lavacrum	1
claritas	1	fideiussor	1	litus	2
claustrum	1	figura	1	lucerna	2
coelum	8	filius	3	lucrum	2
coeptum	1	flatus	1	luctus	1
cognata	1	flos	1	lumen	2

lux	1	pater	5	res	1
luxuria	1	patria	2	resurrectio	1
magister	1	patrocinium	1	robigo	3
magisterium	2	patrona	1	robur	1
malum	1	pax	3	sacculus	1
mansio	1	peccator	1	salus	1
manus	5	peccatum	2	sanctitas	5
mare	1	pectus	1	sapientia	1
medicina	1	pelagus	3	schola	1
membrum	2	periculum	1	scopulus	1
mendacium	1	persecutor	1	semen	3
mens	5	persona	1	sensus	2
mentio	1	pestilentia	1	sententia	4
merces	2	pietas	6	sentis	2
messis	1	pignus	1	servus	2
metallum	1	pinguedo	1	signum	1
militiae	1	placatio	1	simplicitas	1
miseratio	1	poculum	1	simulacrum	1
miser cordia	29	poena	4	sinceritas	2
moeror	1	portus	4	sinus	3
morbus	1	potestas	1	sitarcia	1
mors	6	potus	2	sol	2
mos	2	praemium	1	solacium	1
mucro	1	prandium	2	solitudo	1
mundus	1	principatus	2	sordes	1
murus	1	procella	1	spiritus	1
navigium	2	proditor	1	splendor	1
navis	3	propheta	1	spuma	1
necessitas	2	prophetia	1	statio	1
negligentia	1	propitiatio	1	substantia	1
negotium	1	propositum	1	sulcus	1
nitrum	1	propugnaculum	1	tempestat	1
nox	2	pu dicitia	1	tenebrae	1
nubes	1	puritas	1	terra	10
ocasio	1	quaestus	2	thesaurus	4
oculus	2	quies	1	timor	1
oleum	2	rates	1	tinea	4
ordo	1	ratio	1	trames	2
ornamentum	2	reatus	1	transvectio	1
otium	1	remedium	1	unda	1
parcitas	2	remissio	1	unguentum	1
pastus	1	remus	2	usura	1

vanitas	1	verbum	1	vigor	2
vector	1	veritas	3	virtus	13
vellus	1	vertex	1	virus	2
velum	2	vestmentum	2	vis	1
venenum	1	via	4	vita	6
venia	1	viaticum	1	vitium	5
venter	1	victima	1	voluptas	1
ver	2	victor	1	vultus	2

II. PRZYMIOTNIKI

abundans	1	inferior	1	prudens	1
adversus	1	inquietus	1	purus	1
amplus	1	invictus	1	saecularis	1
anxius	1	invitus	1	salsus	1
apostolicus	1	iustus	1	salutaris	1
brumalis	1	laboriosus	1	sanctus	3
cassus	1	liber	1	secretus	1
christianus	3	liquidus	1	securus	3
clarus	1	lucrosus	1	servilis	1
coelestis	3	miser	1	sincerus	1
crudelis	1	multu	1	solitus	1
curiosus	1	mundanus	1	subtilis	1
divinus	1	nauticus	1	supernus	2
ecclesiasticus	1	neglectus	1	talis	1
exterior	1	negotiosus	1	terrenu	1
exterminatus	1	nescius	1	tristis	3
fallax	1	notus	1	tutus	2
frigidus	1	obscurus	1	udus	1
humanus	4	occultus	1	vernus	1
ieiunus	1	omnis	4	vitalis	1
ignotus	1	paternus	3	voluntarius	1
illecebrosus	1	pauper	13	voluptuosus	1
incertus	1	prosperus	1		
incultus	1	providus	1		

CZASOWNIKI

abscidere	1	absolvere	1	acceptare	1
abscondere	1	abundare	1	accipere	5

adesse	1	deducere	1	gubernare	1
admittere	1	deesse	1	habere	10
adquirere	1	deficere	1	hortari	1
adulterare	1	defodere	1	iacere	1
agere	1	deicere	1	iactare	1
aio	1	deperire	1	ieiunare	5
algere	1	deponere	2	imponere	1
amare	1	deserere	1	impugnare	1
animare	1	desiderare	1	incurrere	1
anticipare	1	devacuare	1	indulgere	1
aperire	1	dicere	7	inebriare	1
appropinquare	1	diluere	1	ingredi	1
aptare	1	dirigere	1	iniungere	1
aspergere	1	dispergere	1	inquit	1
assumere	1	dormire	3	instare	1
bibere	1	dubitare	1	intrare	4
blasphemare	1	ducere	1	invenire	2
calcare	1	enatare	1	invitare	1
captivare	1	eradicare	1	laborare	1
carere	1	erogare	1	largiri	1
cavere	2	esurire	2	latere	1
celare	1	evadere	1	levare	1
clamare	1	evellere	1	liberare	2
claudere	1	evincere	1	locare	1
collocare	1	evitare	1	luxuriari	1
commendare	1	evocare	1	malle	2
committere	1	excidere	1	manere	2
comparare	1	excludere	3	mentiri	4
compescere	1	excusare	1	mercari	1
conferre	1	exponere	1	merere	1
conficere	1	extinguere	1	minuere	1
conscendere	1	exterminare	2	monere	1
creare	1	facere	13	mortificare	1
credere	1	fallere	1	mundare	1
cupere	1	fateri	1	munire	1
currere	1	fieri	2	mutare	1
custodire	1	fingerere	1	nasci	2
dare	11	flare	1	naufragare	1
debere	1	florere	1	negare	4
decipere	1	fugere	4	nescire	3
decurrere	2	funderere	1	nitescere	1
dedere	1	generare	1	niti	1

nutrire	1	quater	1	stare	2
occupare	1	radiare	1	sternere	1
operire	1	rapere	1	subicere	2
pascere	1	recedere	1	subvenire	1
percipere	1	reddere	3	succendere	2
perdere	3	redire	1	superare	2
perducere	1	reducere	1	suscipere	2
perficere	2	redundare	1	suscitare	2
perimere	2	regere	1	sustinere	1
perire	2	regnare	1	tegere	1
perlucere	1	remanere	1	temperare	1
perorare	1	removere	1	tendere	2
pervehere	1	renuntiare	1	tenere	2
pervenire	1	repellere	1	timere	1
petere	2	reponere	7	tollere	2
ponere	1	repugnare	1	tradere	1
portare	4	restituere	1	transigere	1
posse	9	revocare	1	transire	1
praecedere	1	rigare	1	triumphare	1
praemittere	1	sanctificare	1	truncare	1
praesidere	1	scire	4	tumescere	1
praestare	1	sedare	1	vacuare	1
praevenire	1	sentire	1	valere	2
prandere	1	sepelire	1	velle	12
premere	3	serenare	1	venire	1
probare	3	servare	5	vertere	1
prodere	2	siccare	1	videre	2
prodesse	1	simulare	2	vigere	1
producere	1	sitire	3	vincere	3
profiteri	1	solvere	2	vindicare	1
propinare	1	sopire	1	vitare	2
prorogare	1	speculari	1	vivere	1
prosternere	1	sperare	1	vocare	1
pugnare	1	splendere	1	volutare	1

Już te rezultaty badań nasuwają ciekawe wnioski: w trzech, krótkich prze-cięź, kazaniach posługuje się autor trzystu dwoma rzeczownikami, koncentru-jąc się zasadniczo na jednym temacie, jakim jest post; świadczy to o bogatym zasobie leksykalnym i umiejętności operowania licznymi skojarzeniami. Wśród tych trzystu dwóch rzeczowników znajduje się jedynie siedemnaście, które są późnymi lub ściśle kościelnymi; stanowi to zaledwie około 5,03% całej tej grupy, przy czym jedynie trzy z nich: *corpus*, *ieiunium*, *miser cordia* są powtó-

rzne więcej niż dziesięciokrotnie; nie budzi to zdziwienia, gdyż problematyka tych kazań obracała się właśnie wokół zagadnienia postu i konieczności uzupełnienia go jałmużną (miłosierdziem chrześcijańskim). Biorąc pod uwagę 1. poł. V w., w której pasterzował Święty w swej diecezji, bardzo chwalebnie świadczy to o jego wiedzy i talencie i bez wątpienia było czynnikiem jedynącym mu słuchaczy w środowisku Rawenny. Ten wniosek popierają zestawienia przymiotników i czasowników występujących w wymienionych *Sermones*. Otóż w odniesieniu do przymiotników należy stwierdzić, że ogółem występuje ich tam siedemdziesiąt jeden, ale jedynie pięć jest pochodzenia późnego, co stanowi zaledwie około siedmiu procent ogółu, przy czym tylko wyraz *pauper* występuje więcej niż dziesięć razy; uzasadnienie tego jest dla czytelnika w świetle tematu kazań oczywiste.

Do podobnych stwierdzeń prowadzi studium czasowników występujących w tekście: jest ich ogółem dwieście trzydzieści jeden, ale jedynie *dare, facere, velle* pojawiają się więcej niż dziesięć razy; wzięwszy pod uwagę ich znaczenie jest to zupełnie uzasadnione. Wśród tych czasowników znajduje się zaledwie osiem mających bezpośredni związek z pojęciami chrześcijańskimi. Ogólny przegląd częstotliwości występowania zarówno czasowników, jak przymiotników i rzeczowników prowadzi do wniosku, że zdecydowana ich większość była użyta we wspomnianych kazaniach tylko raz lub dwa, co podkreśla wspomniane już bogactwo zasobu leksykalnego autora.

Kwestią wymagającą osobnego zbadania są inne walory kazań Piotra Chryzologa i to w odniesieniu do całości jego dorobku. Jednakże już tylko omówione wyżej cechy trzech kazań o poście ukazują go jako bardzo wybitnego pisarza i kaznodzieję. Mamy nadzieję, że będzie można zająć się jeszcze tą kwestią, by zasługi wielkiego biskupa Rawenny dla ukazania wartości doktryny chrześcijańskiej i piękna języka łacińskiego były lepiej dostrzeżone przez wyznawców wiary chrześcijańskiej i miłośników jego sztuki pisarskiej.

SERMONES DE IEIUNIO UTI ARTIS LINGUISTICAE EXEMPLO APUD PETRUM CHRYSOLOGUM

(Argumentum)

Sanctum Petrum Chrysologum, illustrissimum theologum et scriptorem christianum, ecclesiam Ravennatem ineunte saeculo quinto summa cum alacritate ac diligentia rexisse auctore Felice item episcopo Ravennae eiusque successore octavo saeculo vitam degente satis inter viros doctos constat. At hoc eius vitae Chrysologi curriculum perbreve et adumbratum accuratiore laborum illius ac curae descriptione caret, quo fit, ut omnia fere, quae de moribus eius ac studio necnon amore, quo oves sibi a Domino commissas navus peraverit, ex sermonibus eius cognoverimus.

Isti vero sermones genuina Ecclesiae pleni doctrina fidelium mentes non solum commodissime instruunt, sed etiam luculentissime ac lepidissime conscripti lectorum animos miro quodam lepore ac suavitate delectant. Licet tamen temporibus nostris non defuerint viri studiosissimi investigantes, quidnam in eis esset, quod praecipuam mentionem et laudem mereretur, tamen de verborum usu et frequentia nulla re vera dissertatio vel articulus invenitur. Quae cum ita essent, opportunum mihi videbatur de his egregii scriptoris Christiani prosae notis pauca proferre. Ex indagationibus meis facile evincitur Chrysologi nostri linguam a Ciceronis aetatis auctorum lingua minime tantum discrepare et quidem praecipue in eis, quae ad ipsa ecclesiastica verba et formulas pertineant. Meliorem vero stili illius ac industriae notitiam ut nanciscamur, longiore et ampliore investigatione sermonum illius opus esse perlibenter agnosco.